

PAPER DETAILS

TITLE: XVIII. YÜZYILDA EDİRNE'DE YASANAN TASKINLARIN KÖPRÜLERDE OLUSTURDUGU
HASARLAR ÜZERINE BIR ARASTIRMA

AUTHORS: Hasan Ali CENGİZ

PAGES: 127-148

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2128223>

XVIII. YÜZYILDA EDİRNE'DE YAŞANAN TAŞKINLARIN KÖPRÜLERDE OLUŞTURDUĞU HASARLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Hasan Ali CENGİZ*

Öz: Edirne; Tunca, Arda ve Meriç nehirlerine yakın bir bölgede kurulması nedeniyle tarih boyunca birçok taşkına maruz kaldı. Taşkınların zarar verdiği yerlerden biri de nehirler üzerindeki köprüler oldu. XVIII. yüzyılda bu köprüler içerisinde en fazla hasar gören ahşap köprülerdi. Bunlar içerisinde de taşkınlardan en çok etkilenen Meriç Nehri üzerindeki Cisir-i Sâni oldu. Bunun dışında Saray-ı Hümayun bölgesindeki ahşap köprüler ile Arda Nehri üzerindeki Cisir-i Sâlis de zarar gören köprüler arasındadır. Bu çalışma ile XVIII. yüzyılda yaşanan taşkınların köprülerde oluşturduğu hasarlar incelenerek hasarların etkisi ortaya konulması amaçlandı. Taşkınların nehirler üzerindeki köprülerde oluşturduğu hasarı gidermek amacıyla sık sık tamiratlar yapıldı. Osmanlı arşiv belgeleri ve Edirne Şer'iyye Sicillerinde yer alan tamirat keşif verileri köprülerde oluşan hasarların sıklığını ve ekonomik yükünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, taşkın, Meriç Nehri, Tunca Nehri, Arda Nehri.

AN INVESTIGATION ON THE DAMAGES CAUSED BY THE FLOODS IN EDİRNE IN THE 18 TH CENTURY ON BRIDGES

Abstrac: Edirne; It has been exposed to many floods throughout history due to its establishment in an area close to Tunca, Arda and Meriç rivers. One of the places damaged by the floods in Edirne was the bridges over the rivers. In the 18th century, wooden bridges were the most damaged among these bridges. Among them, Cisir-i Sâni on the Meriç River was the most affected by the floods. Apart from this, the wooden bridges in the Saray-ı Hümayun area and the ones that were damaged in Cisir-i Sâlis on the Arda River are among the bridges. With this study, it was aimed to reveal the effects of the damages on the bridges by examining the damages caused by the

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, hasancengiz@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9175-4737.

floods in the 18th century. Frequent repairs were made to repair the damage caused by floods on bridges over rivers. The Ottoman archive documents and the repair discovery data in the Edirne Şer’iyye Registers reveal the frequency and economic burden of damages on bridges.

Key Words: Edirne, Flood, Meriç River, Tunca River, Arda River.

Giriş

Tarih boyunca insanlığı etkileyen doğal afetlerden biri de taşkınlar olmuştur. Sel veya taşkın, normal koşullarda sular altında olmayan arazilerin geçici olarak sular altında kalmasıdır. Osmanlı kaynakları ve arşiv belgelerinde sel ve taşkın kelimeleri yerine daha çok “tuğyan” ve “fezeyan” kelimeleri kullanılmıştır.¹ Balkan yarımadasının güneydoğu uzantısında Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinin kesiştiği düzlükte kurulan Edirne, taşkınların en çok yaşandığı yerlerden olmuştur.

Edirne’yi çevreleyen nehirlerden biri olan Meriç, Sofya sancağı dâhilinde Samako kasabasından doğmaktadır. Meriç Nehri, Edirne yakınlarında yer alan Maraş Köyü’nde Arda Nehri ile Edirne’nin alt tarafında da Tunca Nehri’yle birleşmektedir.² Edirne’ye gelen ikinci nehir ise Tunca Nehri’dir. Bu nehrin kaynağı Filibe Sancağı’ndaki Kalofer’dir. Edirne yakınlarında Saray-ı Cedid bölgesinde iki kola ayrılan nehir, şehrin alt tarafında Kasımpaşa burnu denilen yerde de Meriç Nehri’yle kavuşmaktadır.³ Edirne’ye gelen bir diğer nehir de Drama Kasabası yakınlarındaki Rodop Dağları’ndan gelen Arda Nehri’dir. Nehir, Maraş Köyü yakınında Meriç Nehri’ne karışmakta, belirli bir mesafe gittikten sonra ayrılan Arda Nehri, Ada isimli miri çayırılık bölgesinde ise tekrar Meriç Nehri’ne katılmaktadır.⁴ Edirne, Osmanlı Devleti tarafından fethinden sonra 1365 yılında başkent oldu. Şehir, Balkanlar’ın kapısı olması, İstanbul yolu üzerinde bulunması, Meriç Nehri üzerinden orta Avrupa’ya açılabilir bir konumda bulunması gibi nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti için stratejik açıdan önemli bir şehir haline geldi. Fethinden sonra Edirne’de uzun süreli bir istikrar dönemi yaşanarak her açıdan gözlenebilir bir büyüme sağlandı. Bu durumun önemli bir göstergesi de birbiri ardına inşa edilen köprülerdi. Söz konusu inşa faaliyetleri temelde iki gerekçeye dayanmaktaydı: şehrin, civar yerleşim birimleriyle irtibatını kolaylaştırmak, Saray-ı Hümayun’un şehirle

¹ Muhittin Kapanşahin, “Osmanlı Belgelerine göre Meriç Nehri Taşkınları”, *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller II, Kayseri 2015*, s. 545.

² Abdurrahman Hibri, *Enisü’l-Müsâmirin*, Yay. Haz. Sevim İlgürel, Edirne 2019, s. 75-76.

³ Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. I/I, Edirne 2014, s. 322.

⁴ Abdurrahman Hibri, *a.g.e.*, s. 77.

bağlantısını sağlamak. Tuncanın, şehri iki parçaya ayırması dolayısıyla söz konusu köprülerin büyük bir kısmı bu nehir üzerine inşa edildi. Bunlardan biri, *Şehâbeddin Paşa Köprüsü*’dür. On kemerli olan bu köprü, II. Murad’ın vezirlerinden Şehâbeddin Paşa tarafından 1452 yılında Saray-ı Hümâyün bölgesine rahatlıkla ulaşabilmek amacıyla inşa ettirildi. Bulunduğu mahalle dolayısıyla *Saraçhâne Köprüsü* olarak da bilinmektedir.⁵ Tunca Nehri üzerinde Sarayıçini şehre bağlayan ikinci köprü ise *Fâtih Köprüsü*’dür. İki gözlü olan bu köprü, saray bahçesine geçişi sağladığından dolayı *Hasbahçe Köprüsü* ismiyle de anılmaktaydı.⁶ Sarayıçi bölgesinde bir diğer köprü de 1554 yılında yapılan *Kanuni Köprüsü*’dür. Mimar Sinan’ın yaptığı bu köprü, *Saray Köprüsü* olarak da bilinmektedir.⁷ Saray-ı Cedid-i Âmire bölgesinde farklı zamanlarda inşa edilen kârgir köprülerin yanında günümüze ulaşmayan ahşap köprüler de yer almaktaydı.⁸

Tunca Nehri üzerinde bulunan diğer bir köprü de *Sultân Bayezîd Köprüsü*’dür. Bu köprü, Sultan II. Bâyezîd Han tarafından Câmî ve imaret bölgesine geçişi sağlamak için 1488 yılında yaptırıldı. Mimar Hayreddin’in yaptığı bu köprü, on altı kemerli olup, *İmâret Köprüsü* olarak da bilinmektedir. II. Selim zamanında köprü, Edirne tarafında kalan kolu camiye doğru uzatıldı. Köprünün uzatılan bu kısmı büyük bir kemerden ibaret olup, *Yalnızgöz Köprüsü* olarak adlandırılmıştır.⁹

Tunca Nehri üzerindeki bir diğer köprü *Gazi Mihal Köprüsü*’dür. Bu köprünün esasının Roma Dönemi’ne kadar indiği kabul edilmektedir. Köprü, Osmanlı devrinde eski temellerden faydalanılarak yeniden yapıldı. Üç kısımdan oluşan köprünün her kısmı farklı isimlerle anılmaktadır. Edirne Kalesi tarafındaki birinci kısım, on beş kemerlidir. Bu kısmın başında Gazi Mihal Bey’in bir çifte hamamı ve cami ile imareti olması sebebiyle *Gazi Mihal Bey Köprüsü* olarak bilinmektedir.¹⁰ İkinci kısım ise Yıldırım Bayezîd Camii tarafında olup sekiz kemer üzerinde yer almaktadır. Bu kısım da camiden dolayı *Yıldırım Köprüsü* olarak anılmaktadır.¹¹ Üçüncü kısım ise Sefer Şâh Türbesi yakınındadır. Köprü, 1601–1602 yılında Yıldırım ve Gazi

⁵ A.g.e., s. 79.

⁶ Bu köprü, sarayın 1844’ten itibaren cephanelik oluşundan dolayı cephanelik adlarıyla da anılmıştır. Semavi Eyice “Edirne-Mimari”, *DİA.*, C. X, 1994, s. 438.

⁷ Rıfat Osman, *Milli Mecmu’adaki Edirne Abideleri Yazıları*, Haz. Recep Duymaz-Yüksel Topaloğlu, TÜ. Yay., Edirne, 2015, s. 205.

⁸ A.g.e., s. 206.

⁹ Rıdvan Canım, *Edirne Kitabı*, İstanbul 2014, s. 43.

¹⁰ Semavi Eyice, “Gazi Mihal Köprüsü”, *DİA.*, C. XIII, İstanbul 1996, s. 461.

¹¹ Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. I/I, Edirne 2014, s. 330.

Mihal Köprülerinin arasını su basması ve bu bölgedeki Seferşah Türbesi de dâhil olmak üzere birçok yere zarar vermesi sonucu Sultan III. Mehmed Han tarafından yaptırıldı. İki gözlü olan bu köprü, Sefer Şâh Türbesi yakınında olmasından dolayı *Şefer Şâh Köprüsü* olarak bilinir.¹² Bu köprü, Tunca Nehri’nin ikiye ayrıldığı bu bölgede suyu karşılayıp Yıldırım ve Gazi Mihal Köprülerine doğru iki yana dağıtarak bir nevi set görevi de görmektedir.

Tunca Nehri üzerinde yer alan son köprü ise *Ekmekçizâde Ahmed Paşa Köprüsü*’dür. Bu köprünün yerinde daha önceden ahşap bir köprü vardı. Bu ahşap köprü harap hale gelince Defterdâr Ekmekçizâde Ahmed Paşa tarafından kârgir olarak inşa ettirildi. 1608 yılında inşası başlayıp 1615 yılında bitirilen bu köprü, “*Cisr-i Cedîd*” olarak da bilinir.¹³

Meriç Nehri üzerinde de bugünkü taş köprünün yerinde I. Murad’ın inşa ettirdiği ahşap köprü yer almaktaydı.¹⁴ Bu köprü “*Cisr-i Sâni (İkinci Köprü)*” olarak bilinmektedir. Bunun yerine Sultan Abdülmecid döneminde 1847 yılında kârgir bir köprü yapıldı. Yeni köprü, “*Mecidiye Köprüsü*”, “*Cisr-i Cedîd*” denildiği gibi inşasında Demirtaş Kasrı’nın kârgir malzemesi kullanıldığı için “*Demirtaş Köprüsü*” olarak da isimlendirilmiştir.¹⁵

Arda Nehri üzerinde ise iki yerde ağaç direklerle yapılmış ahşap köprü bulunmaktaydı. Bu köprülerden biri Eski Maraş denilen Karaağaç’ın devamında yer almakta ve “*Cisr-i Sâlis (Üçüncü Köprü)*” olarak bilinmektedir.¹⁶

Edirne’ye gelen Meriç ve Tunca nehri, Mihal Köprüsü altında birleşme esnasında nehirlerden hangisinin suyu fazla olursa diğer nehrin suyunun karışmasına engel olmakta ve nehrin suyu halk arasında “*geri tepti*” denilen ifadeyle geriye doğru yükselmekte ve taşkınlara sebebiyet vermiştir.¹⁷ Taşkınlar daha çok karların eridiği, yağmurların fazla yağdığı bahar aylarında nehir debilerinin yükselmesinden kaynaklanmıştır. Nehirlerde yaşanan taşkınların bir diğer sebebi de insan faktörüdür. Bölge halkı tarafından nehir yataklarına yapılan bahçeler, dikilen ağaçlar ve bu bölgelere dökülen çöpler nehir yataklarının dolmasına neden olduğundan suyun akışı

¹² Abdurrahman Hibri, s. 80.

¹³ A.g.e., s. 81.

¹⁴ Semavi Eyice, “Edirne-Mimari”, *DİA.*, C. X, İstanbul 1994, s. 437.

¹⁵ Emine Gümüşsoy, “19. Yüzyıl Belgelerinde Meriç”, *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller II*, Kayseri 2015, s. 644.

¹⁶ Rıfat Osman, a.g.e., s. 191.

¹⁷ Rıfat Osman, *Milli Mecmu’adaki Edirne Abideleri Yazıları*, Haz. Recep Duymaz-Yüksel Topaloğlu, TÜ. Yay., Edirne 2015, s. 170.

engellenmiş ve taşkınlar meydana gelmiştir.¹⁸ XVI. yüzyılda Söz konusu nedenlerden dolayı bölge halkı sık sık uyarılmıştır.¹⁹

Edirne’de nehirlerde yaşanan taşkınlar nehre yakın yerleşim yerlerindeki ev ve işyerlerine ve tarım arazilerine zarar vermiştir. Nehirlere yakın bölgelerde vakıf arazisi olan ve yıllık îcara verilen sulak, verimli tarım arazilerinin taşkınlarda zarar görmeleri kiralayan kişileri ödeme konusunda sıkıntıya düşürmüştür.²⁰ Tarım alanlarının yanında taşkınların zarar verdiği yerlerden birisi de nehirler üzerindeki köprüler olmuştur. Hasarlar en çok ahşap köprülerde meydana gelmiştir. Köprülerin suyun içindeki ahşap malzemeleri kışın yaşanan dondan dolayı zarar görmekte ve mukavemetini yitirmekteydi. Ahşap malzemeleri zarar gören bu köprüler, yaşanan taşkınlara karşı dayanıklılığı azaldığından büyük hasarlar olduğu gibi çoğu zaman da yıkılmıştır.

XVIII. yüzyılda iklimsel değişimler nedeniyle yaşanan taşkınlardan Edirne’deki kârgir köprüler nadir olmakla birlikte ahşap köprüler çok sık hasar görmüştür.²¹ Bu çalışma ile, belirtilen yüzyılda taşkınların köprülerde oluşturduğu hasarların incelenip hasarların sıklığı ve büyüklüğünü ortaya konulması amaçlanmıştır. Onarım faaliyetinde inşaata başlanmasından önce, uzman kişilerin yerinde yaptıkları incelemeler ve ölçümler neticesinde işçilik ve malzeme miktarları tespit edilir, bunların piyasada geçerli rayiç fiyatlarının belirlendiği keşif defterleri oluşturuldu. Böylece tamirat için

¹⁸ XVI. yüzyılda nehir yataklarının dolmasına engellemek için yoğun bir çaba harcandığı görülmektedir. 1568 yılında Saraçhâne Köprüsü, Atpazarı ve Kiremitlik bölgelerine atılan çöpler ile Sultan II. Bayezid İmareti civarında sonradan yapılan bahçe ve değirmenler, Tunca Nehri’nin taşıp ahalinin ev ve avlularının yıkılmasına sebep oldu. Bu konuda 23 Nisan 1568 tarihinde Edirne kadısına gönderilen hükümde, nehrin akışını engel olup taşkınlara neden olan bahçe ve değirmenlerin kaldırılması ve adı geçen bölgelere de bundan böyle kimseye çöp attırılmaması istendi. BOA., 7 Numaralı Mühimme Defteri II, Hüküm No: 1298, Ankara 1999, s. 62.

¹⁹ XVI. yüzyıl taşkınları için bakınız: Hasan Ali Cengiz, XVI. Yüzyılda Edirne’de Yaşanan Taşkınlar Üzerine Bir Araştırma, *Turkish Studies-Language*, 16(1),2021, 89-102. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49333>.

²⁰ Böyle bir durum 1708 yılında yaşandı. İbrahim Paşa Vakfı’ndan Edirne Kırkkavak bölgesinde 1.300 akçe ile bahçe kiralayan Ali isimli kişi, bahçenin yarısını sel götürdüğünü, geri kalan yerdeki ürünler ile kira parasını ödeyemeyeceğini bildirdi. Yapılan tahkikat sonrası elde edilen ürün ile ancak 800 akçe kira ödeyebileceği, bundan fazlasını ödemesinin mümkün olmadığı tespiti yapıp 800 akçe kira bedeli ödemesi kararlaştırıldı. BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4008*, vr. 19b, 11 Şevval 1120 (24 Aralık 1708); BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4008*, vr. 21b, 30 Rebiülevvel 1121 (9 Haziran 1709).

²¹ Barbaros Gönençgil-Güneyi Vural, “Çevre Tarihi Açısından Küçük Buzul Çağı ve Sosyal Etkileri” *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, (2016), s. 19.

hazineden asgari masrafın çıkması amaçlanırdı. Bu verilerin yer aldığı Osmanlı arşiv belgeleri ve Edirne Şer’iyye Sicilleri çalışmanın ana kaynaklarını teşkil etmektedir.²²

1. Meriç Nehri Üzerindeki Cısr-i Sâni’de Yapılan Onarımlar

XVIII. yüzyılda Meriç Nehri üzerindeki Cısr-i Sâni olarak bilinen ahşap köprü taşkınlardan en fazla hasar gören köprü olmuştur. Edirne’deki en uzun ahşap köprü olan Cısr-i Sâni’nin nehrin içerisinde kalan ahşap malzeme kışın buzlanma ile zarar görmekte ve oluşan taşkınlara karşı mukavemeti azalmıştır. Bu köprünün sık sık tamire ihtiyaç göstermesi ve her bir faaliyetin yüksek maliyetler oluşturması üzerine hükümet bazen keşifleri tekrarlatma yoluna gitmiştir. Bununla beraber tamir inşaatında kullanılacak malzemenin kalitesi gözetilmiş, ihtiyaçtan fazla mal alınmaması hususunda görevliler uyarılmıştır.²³

Cısr-i Sâni XVII. yüzyılın son yıllarında da taşkınlara maruz kalmıştır.²⁴ Örneğin 1699 yılında da buzlanma ve sonrasında yaşanan yoğun yağışlar dolayısıyla hasar oluşmuştur. Yapılan keşif neticesinde 1.775 metrelik bir kısmın onarıma muhtaç olduğu belirlenmiştir.²⁵ Bunun maliyeti ise 5.037.803 akçe olmuştur.²⁶ Tamirat sırasında gerekli olan kerestenin çevredeki kazalardan tedarik edilmesi kararlaştırılmış, 12 Temmuz 1699 tarihinde 60.000 akçe ön ödeme ile tamirat başlamıştır.²⁷ 1701 yılında bir onarım için gerekli olan bin adet şatrançlık kırk karış iki bin adet kazıklık sağır kırk karış kerestenin tedarik edilmesi için Edirne bostancıbaşısına emir verilmiştir.²⁸ Talep edilen bu kerestenin yeni bir tamirat için mi olduğu bilinmediğinden 1699’da başlayan tamiratın bu tarihte de devam ettiği

²² Çalışmamızda kullandığımız şer’iye sicilleriyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalardan ikisi, 4008 ve 4023 Numaralı Edirne Şer’iye Sicilleri’dir. Çalışmamızda yararlanmayı bu eserden değil, orijinal kayıtlardan istifade edilmiştir. Oğuzhan Samıkıran, *138 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, FÜ., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2006; Sebiha Şengür, *153 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, FÜ., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2007.

²³ BOA., C.NF. 54-2656, 16 Zilhicce 1180 (15 Mayıs 1767).

²⁴ Bu köprüde 1694 ve 1996 yıllarında onarım yapıldı. BOA., İE.NF. 1-57, 27 Cemaziye’l-evvel 1105 (24 Ocak 1694); BOA., AE.SMT.II 68-7209, 17 Zilkade 1107 (18 Haziran 1696).

²⁵ Osmanlı Devleti’nde mimari işlerde 1 zira‘ yaklaşık 75 cm olarak belirlendi. (Erkal, 1991, s. 411-413).

²⁶ Bu maliyetin içerisinde Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de 3.252,25 metre yapılacak onarımda yer almaktadır. BOA., C.NF., 56-2785, 13 Muharrem 1111 (11 Temmuz 1699).

²⁷ BOA., İE.NF. 1-82, 14 Muharrem 1111(12 Temmuz 1699).

²⁸ BOA., AE.SMT.II 137-15163, 24 Zilkade 1112 (2 Mayıs 1701).

düşünülmektedir. Köprüde 1702 yılında da 294.780 akçe ile bir onarım gerçekleştirilmiştir.²⁹

1707 yılında Cısr-i Sâni’de kışın yaşanan buzlanmadan dolayı ahşap malzemesi zarar görmüş olup akabinde şiddetli yağmurlardan sekiz gözünde hasarlar olduğundan köprü yıkılmıştır. Köprünün tamiri için gerekli olan kereste çevredeki kazalardan temin edilecek olup kereste ücreti ve diğer masraflar için toplam 2.096.400 akçe meblağ belirlenerek onarımlar başlamıştır.³⁰ Bu tamirat için 1709 yılında Edirne cizyesinden 360.000 akçe bir ödeme yapılmıştır.³¹

Köprünün tamiri için Vize taraflarından getirilen kerestenin paralarını alamadıkları ve esnafın 4.080.000 akçe kadar alacağı bulunduğunun dile getirildiği bir belgeden, köprünün 1722 civarında bir onarım daha geçirdiğini öğrenmekteyiz.³² 1726 yılında da aşırı yağmurlardan Meriç Nehri’nin taşması sonrası köprü harap olmuştur. Tamir için gerekli kereste, mismar ve diğer malzemelerin maliyeti 5.062.905 akçedir.³³ Bundan üç yıl sonra 1729 tarihli taşkın ise 367.200 akçelik bir tamir maliyeti belirlenmiştir. 7.300 akçe bir tenzilat yapılarak 360.000 akçe ile köprünün gereği gibi onarılması için Edirne kadısı ve bostancıbaşısına emir verilerek tamirat başlamıştır.³⁴

1745 yılında kışın sert geçmesi ve aşırı yağın yağmurlardan köprünün Demirkapı tarafındaki iki gözü ve diğer bazı yerleri zarar görmüştür. Bu mahallerin tamiri için keşif yapılması emri verilmiştir.³⁵ Bu keşif ile köprünün zarar gören yerlerinin onarılması için 305.760 akçe maliyet belirlenmiştir. Bunun 65.760 akçesi düşülerek 240.000 akçeyle onarım gerçekleştirilmiştir.³⁶ Müteakip yıllardaki sert kışlar ve yoğun yağışlar köprünün sekiz gözünde yeni hasarlar oluşturmuştur. Edirne bostancıbaşısı, hassa mimarı ve diğer teknik heyetin 27 Ağustos 1747 tarihinde yaptıkları 619.080 akçe tutarında tamir faturası belirlenmiştir.³⁷ Onarımlar iki ay gibi kısa bir sürede bitirilmiştir. Tamiratın bitirilmesinden sonra köprüde 25 Ekim 1747

²⁹ BOA., *TS.MA.d.* 707-3, 29 Zilhicce 1113 (27 Mayıs 1702).

³⁰ BOA., *İE.NF.* 1-93, 24 Zilkade 1118 (27 Şubat 1707).

³¹ BOA., *AE.SMD.III* 147-14437, 1 Şaban 1121 (6 Ekim 1709).

³² BOA., *C.NF.* 42-2061, 12 Recep 1134 (28 Nisan 1722).

³³ Belirlenen bu meblağ içerisinde Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de yapılacak onarımda yer almaktadır. BOA., *AE.SAMD.III* 115-11313, 28 Şaban 1138 (1 Mayıs 1626).

³⁴ BOA., *C.NF.* 2-99, 5 Rebiülevvel 1140 (9 Ekim 1728).

³⁵ BOA., *AE.SMHD.I.183/14220*, 25 Muharrem 1158 (27 Şubat 1745); BOA., *AE.SMHD.I.187/14492*, 24 Muharrem 1158 (26 Şubat 1745).

³⁶ BOA., *C.NF.* 11-530, 29 Cemaziyelahir 1158 (29 Temmuz 1745).

³⁷ BOA., *MHŞ.ŞSC.d.* 4010, vr. 44a-44b, 15 Muharrem 1160 (27 Ocak 1747).

tarihinde Mimar-ı Hassa Seyyid Ahmed Ağa ve diğer kişilerin katılımıyla yapılan onarımların kontrolü yapılmıştır.³⁸ Söz konusu keşfe dair bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1: Cisir-i Sâni’nin 1747 Yılındaki Tamirat Maliyeti

Tamirat Yapılacak Yer	Adet	Yekûn (akçe)
Köprünün yıkılmış olan sekiz gözün onarılması için taban, bozulan kazıkları için gerekli kebîr mata (arkalık) ve döşeme		213.740
Köprüde yapılacak kirişlerin dayaklarına vasat demir mata ve kebîr mismar		14.300
Amele ücreti		127.100
Döşeme için kırk karış, mismar ve amele ücreti		76.660
Mukarneslerin orta yerlerine ve baba için gerekli vasat ve kebîr mata	56	66.920
Korkuluk ve kuşakları için kebîr kırk karış ve lazım olan kebîr mismar ve bunlar için amele ücreti		27.100
Kebîr mata, demir külâh ve kebîr mismar ile bunlar için amele ücreti		29.280
Bozulan yerler için kebîr mata, demir külâh ve kebîr mismar ile bunlar için amele ücreti		12.200
Taban kazıkları için kebîr mata, kebîr mismar ile bunlar için amele ücreti		9.480
Kirişler için kebîr mata kebîr mismar ile bunlar için amele ücreti		10.560
İç taraf için vasat ve kebîr mata kebîr mismar ile bunlar için amele ücreti		77.000
Tamir olacak olan şatranç		13.500
Toplam		677.840

25 Ekim 1747 tarihindeki kontrol de, onarımda yapılan işler 12 kalemde incelenmiştir. Buna göre, onarımlarda buzlanma sonrası zarar gören ahşap malzemelerin değiştirilmesinin büyük yer tuttuğu görülmektedir. Köprüde yapılan onarım 677.840 akçelik bir yekûn oluşturmuştur. Tamirat öncesindeki keşifte tahmini maliyet 619.080 akçe olarak öngörülmüştü. Buna göre köprünün tamirâtı belirlenen tahminden 58.760 akçe daha fazla bir maliyet ile gerçekleşmiştir.

1753 yılında Edirne’de aşırı yağın yağmurların neticesinde Tunca, Arda ve Meriç nehirlerinde taşkınlar olmuştur. Oluşan bu taşkınlar sırasında Cisir-i Sani’nin yedigözü zarar görüp yıkılmıştır. 18 Temmuz 1753 tarihinde gönderilen yazıda bu köprülerin tamir edilmesi için Edirne kadısı ve

³⁸ BOA., MHŞ.ŞSC.d. 4010, vr. 67a, 20 Şevval 1160 (25 Ekim 1747).

bostancıbaşısından keşif yaptırılıp defter oluşturularak merkeze gönderilmesi istenmiştir.³⁹ Emir gereğince köprüde oluşan hasarı tespit etmek için 5 Ağustos 1753 tarihinde bostancıbaşı, tarihi binalardan sorumlu memur Abdürrahim Bey, ayan ağaları, mimar-ı hassa ve neccar halifelerin katılımıyla keşif yapılmıştır.⁴⁰ Köprünün onarımı için muhammen bedel olarak 944.160 akçe hesaplanmıştır.

Bu keşifte ölçülerin net olarak belirlenmemesi ve meblağın yüksek bulunması gerekçesiyle yeni bir keşif yapılması istenmiştir. Bunun üzerine 12 Eylül 1753 tarihinde ikinci keşif gerçekleştirilmiştir. Bu keşif, Hassa mimarlarından Halil ve halifesi, bostancıbaşı ve camilerin tamirinden sorumlu memur Filibeli Abdürrahim Bey’in katılımıyla yapılmıştır.⁴¹ Birinci keşifte 944.160 akçe olarak belirlenen meblağ ikinci keşifte 11.640 akçe daha fazla bir maliyet ile 955.800 akçe olarak belirlenmiştir.

Köprüdeki onarımlar bu keşiften sonra da başlamamış ve sekiz ay sonra yeni bir keşif daha yapılmıştır. Cisir-i Sâni’nin tamiri için üçüncü keşif, 16 Mayıs 1754 tarihinde Edirne Bostancıbaşısı Hacı Hüseyin ve tamiratla görevli Abdürrahim Bey ve Hassa Mimarı Halil ile halifesinin katılımıyla gerçekleşmiştir.⁴² Yapılan bu keşfe ait bilgiler aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 2: Cisir-i Sâni’de 1754 Yılında Yapılan Keşif

Tamirat Yapılacak Yer	Yekûn (akçe)
Köprü için gerekli olan taban, iskele, harç ve döşeme	745.200
Mahluta ile köprünün yenilenecek olan kısımları	113.400
Köprüyü nehirden korumak için yapılacak rıhtım	66.000
Köprüye yapılacak döşeme, korkuluk ve köşelik	67.200
Toplam	991.800

16 Mayıs 1754 tarihindeki üçüncü keşifte 991.800 akçe olarak belirlenen tamirat bedeli üzerinden indirim yapılarak 600.000 akçelik bir onarım maliyeti çıkmıştır.⁴³ Edirne’de kereste sıkıntısı çekildiğinden bu tamirat sırasında kullanılacak olan kereste Ahyolu ve Kırkkilise taraflarından tedarik

³⁹ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 15b-16b, 17 Ramazan 1166 (18 Temmuz 1753).

⁴⁰ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 17a, 5 Şevval 1166 (5 Ağustos 1753).

⁴¹ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 18a, 14 Zilkade 1166 (12 Eylül 1753).

⁴² BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 42a, 23 Receb 1167 (16 Mayıs 1754).

⁴³ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 42a, 23 Receb 1167 (16 Mayıs 1754).

edilmesine karar verilerek bu yerlerin kadılarına emir gönderilmiştir.⁴⁴ Bölgedeki öküzlerin salgın hastalıktan ölmesinden dolayı bu kerestelerin taşınması sırasında da sıkıntı yaşanmıştır. Bunların taşınma ücreti bina emini yedinden verilerek iş aksattırılmadan gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Köprüde tamiratının bitirilmesinden sonra 3 Ağustos 1754’de Hassa Mimarı Seyyid Ahmed ve İsmail Kalfa, bostancıbaşı ve yeniçeri zabiti ağaları ile birlikte kontrol yapılmıştır. Burada tamiratın maliyeti 831.240 akçe olarak belirlenmiştir. Bu meblağdan 66.000 tenzilat ile tamirat için 765.240 akçe ödenmiştir.⁴⁶

1755 yılında yine şiddetli yağın yağmurun yol açtığı taşkınlar Cısr-i Sâni’de ciddi tahribat meydana getirmiştir. Köprünün zarar görmesinden dolayı nehrin karşı tarafında bulunan kasabaların Edirne’ye ulaşımında aksamalar yaşanmıştır. Bunun üzerine Edirne kadısına, bu tamirat için gerekli olan kereste ve diğer ihtiyaçların belirlenmesi için keşif yapılması istenmiştir.⁴⁷ Bu tamirat keşfi, 25 Ağustos 1756 tarihinde Edirne bostancıbaşısı, mimar-ı hassa ve diğer kişilerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.⁴⁸ Keşfe ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3: Cısr-i Sâni’de 1756 Yılında Yapılan Tamirat Keşfi

Tamirat Yapılacak Yer	Ölçü (zira‘)	Ade t	Birim Fiyatı (akçe)	Yekûn (akçe)
Köprünün taban ve demir külahları ve kebîr mata (arkalık)		88	1000	88000
Külahlar üzerine gerekli demir	30 kıyye		1320	39600
Bu mahalde gerekli olan kebîr mata		16	1000	96000
Köprünün köşelerine çifte mukarnes ve kebîr mata		64	600	38400
Bahsedilen bölgede diğer mata		176	840	147840
Bu mahalde gerekli olan çift mukarnes ve mata		272	600	163200
Köşelik ve döşeme		1620	60	97200
Nehir arasına istihkâm için şatranç		750	180	135000

⁴⁴ BOA., AE.SOSM.III.16/1805, 5 Rebiülevvel 1170 (28 Kasım 1756); BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 18a, 14 Zilkade 1166 (12 Eylül 1753).

⁴⁵ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 44a-44b. tarihsiz.

⁴⁶ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 62b-63a, 13 Şevval 1167 (3 Ağustos 1754).

⁴⁷ BOA., MŞH.ŞSC. d. 4023, vr. 74b, 15 Zilkade 1168 (23 Ağustos 1755).

⁴⁸ BOA., MŞH.ŞSC.d. 4026, vr. 51b-52a, 3 Zilhicce 1169 (29 Ağustos 1756).

Nehir tarafına yapılacak korkuluk		310	240	744000
Korkulukların altına kuşak için kırk karış		372	60	22320
Şatranç altına gerekli olan kırk karış		610	60	36600
Yeni şatranç tarafına kaldırım	420		50	21000
Gerekli olan demir ve yapılacak olan kaldırım				959560
Korkuluk bölgesinde küçük kırk karış				223950
Tüccar ücreti				248600
Rençber ücreti				2240
Toplam				3.063.510

Bu keşfe göre, yapılacak iş 16 kalemden belirlenmiş ve bunların tahmini maliyeti 3.063.510 akçe hesaplanmıştır. Bu tamirat keşfinden sonra tamirat için gerekli olan kereste Ahyolu ve Kırkilise taraflarından tedarik edilerek köprüdeki onarım gerçekleştirilmiştir.⁴⁹

1760 yılında da aşırı yağışlar nedeniyle Meriç Nehri’nde taşkın yaşandı. Nehir üzerindeki Cısr-i Sâni soğğun şiddetinden ve yaşanan taşkından dolayı hasarlar oluşmuştur. Harap olan bazı yerleri de yıkılmıştır. 13 Eylül 1761 tarihinde yapılan keşfe göre köprüdeki onarımların maliyeti 5.043.000 akçe olarak belirlenerek tamirat başlamıştır.⁵⁰ Köprüdeki tamiratın bitirilmesinden sonra tamirat ücreti Kesriye Kalemî’nden yapılmıştır.⁵¹

1766 yılında da aşırı yağın yağmurlar nedeniyle Meriç Nehri’nde yaşanan taşkınlar Cısr-i Sâni’de hasarlar oluşturmıştır. Köprüde oluşan bu hasarların onarımı için yapılacak keşifte mimar halifesi Hasan 50 kuruş harcırah ile görevlendirilmiştir.⁵² Bu keşif 15 Temmuz 1766 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu keşfe göre köprünün ayakları kârgir olmak üzere 1.704.600 akçe bir maliyet belirlenmiştir. 24.600 akçe tenzilat yapılarak işin 1.680.000 akçeye yapılması ve tamirat için gerekli olan kerestenin Kırkilise tarafından tedarik edilmesi kararlaştırılmıştır. Üç Şerefeli Cami Bina Emîni Hacı Mustafa Efendi’nin nezaretinde tamirat başlamıştır.⁵³ Onarımın bir an önce bitirilmesi için Hacı Mustafa Efendi’nin para talepleri üzerine Mustafa Efendi’ye üç

⁴⁹ BOA., *AE.SOSM.III*. 26-1805, 5 Rebiülevvel 1170 (28 Kasım 1756).

⁵⁰ BOA., *C.NF*. 49/2441, 13 Safer 1175 (13 Eylül 1761)

⁵¹ BOA., *AE.SMST.III* 92/6965, 8 Zilhicce 1175 (30 Haziran 1762)

⁵² BOA., *C.NF*. 52-2562, 15 Zilkade 1179 (25 Nisan 1766).

⁵³ Bu tamirat sırasında belirlenen maliyet içerisinde Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de de yapılacak tamirat ücreti de yar almaktaydı. BOA., *C.DH*. 325-16243, 7 Safer 1180 (15 Temmuz 1766).

kere 1.080.000 akçe ödeme gerçekleştirilmiştir.⁵⁴ Tamirat 1768 yılında belirlenenden çok yüksek bir maliyet olan 3.240.000 akçe ile tamamlanmıştır.⁵⁵

1780 yılında da şiddetli yağmurlar nedeniyle Meriç Nehri’nde yaşanan taşkından dolayı Cısr-i Sâni’de hasar oluşmuştur. Köprüde hasar gören yerlerin onarılması için keşif gerçekleşmiştir. Tamirat için gerekli olan kereste her zaman olduğu gibi Kırkkilise ve Ahyolu taraflarından getirilmesine karar verilmiştir.⁵⁶ Tamiratın bitirilmesinin akabinde 16 Aralık 1781 tarihinde 480.000 akçe ödeme yapılmıştır.⁵⁷

1796 yılında da Cısr-i Sâni’de oluşan hasarları için yine bir onarım yapılmıştır. Edirne ve çevre halkının sıkıntı yaşamaması için işin yılsonuna kadar bitirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için tamirat sırasında da gerekli olan kerestenin karşılanacağı Kırkkilise ve Vize taraflarındaki kazalara kerestenin bir an önce gönderilmesi emri verilmiştir.⁵⁸ Bunun yanında köprü tamiratın için talep edilen 180.000 akçe gönderilmiştir.⁵⁹

1799 yılında yoğun yağışlar nedeniyle Meriç Nehri’nde yaşanan taşkından Cısr-i Sâni’nin sekiz gözü harap olmuştur. Bu köprüdeki onarım için gerekli malzeme ve maliyeti belirlemek amacıyla 19 Şubat 1799 tarihinde keşif yapılmıştır. Bu keşfe göre köprünün onarımı için 2.693.160 akçe bir maliyet belirlenmiştir. Bunun 53.160 akçesi indirilerek 2.640.000 akçe ile tamirat başlamıştır.⁶⁰ Bu tamirat sırasında da daha önceden olduğu gibi gerekli olan kerestenin Kırkkilise ve Ahyolu taraflarından getirilmiştir.⁶¹ Mahmud Ağa gözetiminde gerçekleşen tamirat 22 Aralık 1800 tarihinde bitirilmiştir. Tamiratın bitiminde öncelikle 1.800.000 akçe, daha sonra da 840.000 akçe ödeme yapılmıştır.⁶²

⁵⁴ BOA., C.NF. 54-2654, 2 Ramazan 1180 (1 Şubat 1767).

⁵⁵ BOA., C.BLD. 11-517/1, 27 Zilkade 1181 (15 Nisan 1768).

⁵⁶ BOA., C.NF. 54-2659, 21 Ramazan 1194 (20 Eylül 1780).

⁵⁷ BOA., C.NF. 41-2004, 29 Zilhicce 1195 (16 Aralık 1781).

⁵⁸ BOA., C.NF. 10-500, 2 Şevval 1210 (10 Nisan 1796); BOA., C.NF. 1-10, 4 Şevval 1210 (12 Nisan 1796).

⁵⁹ BOA., C.BLD. 59-2950, 9 Cemaziye’l-evvel 1211 (10 Kasım 1796).

⁶⁰ BOA., C.NF. 7-350, 14 Ramazan 1213 (19 Şubat 1799).

⁶¹ BOA., C.NF. 8-391, 10 Safer 1215 (3 Temmuz 1800).

⁶² BOA., C.NF. 2-78, 10 Safer 1215 (3 Temmuz 1800); BOA., C.NF. 81-38, 5 Şaban 1215 (22 Aralık 1800).

Tablo 4: Cısr-i Sâni’de Tamirat Yapılan Yıllar ve Maliyetleri

Tamiratın Yapıldığı Yıl	Tamirat Maliyeti (akçe)
1702	294.780
1707	2.096.400
1726	5.062.905
1729	360.000
1745	240.000
1747	677.840
1754	765.240
1756	3.063.510
1760	5.043.000
1766	3.240.000
1781	480.000
1796	180.000
1799	2.640.000

XVIII. yüzyılda Meriç Nehri üzerinde bulunan ahşap Cısr-i Sâni’de tespit edebildiğimiz on üç onarım gerçekleşmiştir. Bu onarımlardan 1707, 1726, 1756, 1760, 1766 ve 1799 yıllarında gerçekleşen onarımların maliyetleri yüksektir. Bu veriler, belirtilen yıllarda taşkınların büyük olduğunu akla getirmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi 1726 ve 1760 yılındaki onarımlarda 5.000.000 akçenin üzerinde bir harcama yapılmıştır.

2. Saray-ı Hümayun Bölgesi’ndeki Köprülerde Yapılan Onarımlar

Saray-ı Hümayun bölgesindeki ahşap köprüler, taşkınlarda en fazla hasara uğrayan diğer köprüler olmuştur. 1726 yılında bu bölgedeki ahşap beş köprü aşırı yağmurlardan dolayı harap olmuştur. Bu köprülerin tamirâtı sırasında kullanılacak olan kereste, mismar ve diğer malzemeler için toplam 2.086.671 akçe bir harcama yapılmıştır.⁶³

1739 yılındaki taşkın nedeniyle Saray-ı Hümayun bölgesinde yer alan iki ahşap köprü yıkılmıştır. Bunların biri Amediye Kasrı’na giden yol üzerindeydi. Bir diğeri de yine Amediye Kasrı yakınında yer almaktaydı. Bu

⁶³ BOA., AE.SAMD.III 115-11313, 28 Şaban 1138 (1 Mayıs 1626).

köprülerin tamir edilmesi için 30 Ağustos 1740 tarihinde tamirat keşfi yapılmıştır.⁶⁴ Söz konusu keşfe ait bilgiler aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 4: Amediye Kasrı Yakınında Yer Alan Birinci Köprüde Yapılan Tamirat Keşfi

Tamirat Yapılacak Yer	Adet	Birim Fiyatı (Akçe)	Yekûn (Akçe)
Yeniden bina olunan beş göz köprü tabanına büyük kazık	18	720	12.960
Bu mendirek için çifte topaç direği	6	360	2.160
Büyük köşelik	25	720	17.000
Yüzlük için kebîr mata	8	720	5.760
Yedek kazık için kebîr mata	8	720	5.760
Baskı için vasat mata	10	360	3.600
Mukarnes için kısa mata	20	200	4.000
Korkuluğa baba içi demir direk	8	100	800
Korkuluk için kırk karış	30	60	1.800
Döşeme için kırk karış	254	60	15.240
Bu köprünün iç tarafına kapı	1		3.000
Köprünün iki tarafına yeni şatranç ile bağlama			1.800
Toplam			73.880

Amediye Kasrı yakınında yer alan birinci köprünün tamirat keşfine göre, onarım sırasında yapılacak olanlar 12 kalemde yer verilmiş olup bu işler için 73.880 akçe tahmini bir maliyet belirlenmiştir.

Tablo 5: Amediye Kasrı Yakınında Yer Alan İkinci Köprü’de Yapılan Tamirat Keşfi

Tamirat Yapılacak Yer	Adet	Birim Fiyatı (akçe)	Yekûn (akçe)
Yenilenen Köprünün taban kazığı için kebîr mata	18	720	12.960
Mendirek için çifte topaç direği	6	720	2.160
Köşelik için kebîr mata	30	720	21.600
Bozulan yerler için kebîr mata	10	720	7.200

⁶⁴ Bu köprülerin ismi belirtilmemiştir. Bu köprülerden biri Amediye Kasrına giden yol üzerindedir. Diğeri de yine Amediye Kasrı yakınındadır. BOA., AE.SMHD.I 202/15959, 7 Cemaziye’l-ahir 1153 (30 Ağustos 1740).

Yedek kazık için kebîr mata	8	720	5.760
Baskı için vasat mata	12	360	4.320
Mukarnesler için kısa mata	24	200	4.700
Korkuluğa baba için direk	120	100	1.200
Korkuluk için gerekli malzeme			2.130
Döşeme için gerekli malzeme			20.040
Kırk karış ile yeni kapı	1		2.000
Köprünün iki tarafına yeni şatranç ile bağlama			3.000
Toplam			80.770

Amediye Kasrı yakınında yer alan ikinci köprüde gerçekleştirilen tamirat keşfine göre, yapılacak olanlar 12 kalemden yer verilmiş olup bu işlerin tahmini maliyeti de 80.770 akçe olarak belirlenmiştir. Saray-ı Hümayûnu bölgesindeki bu iki köprünün 1740 yılında yapılan tamiratın toplam maliyeti 154.650 akçe olmuştur.

1745 yılındaki aşırı yağın yağmurlardan Tunca Nehri’nin taşması sonrası Saray-ı Hümayûnu bölgesinde yer alan dört köprü de zarar görmüştür.⁶⁵ Bu köprülerin tamirat keşfi, Edirne Bostancıbaşı, mimar-ı hassa ve diğer kişilerin katılımıyla 27 Ağustos 1747 tarihinde yapılmıştır.⁶⁶ Gerçekleştirilmesi planlanan bu onarımın maliyeti 174.000 akçe olarak belirlenmiştir. Bu köprüdeki onarımın bitmesinden sonra 25 Ekim 1747 tarihinde Mimar-ı Hassa Seyyid Ahmed Ağa ve diğer kişilerin katılımıyla kontrolü yapılmıştır.⁶⁷ Söz konusu keşfe ait bilgiler aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 6: Saray-ı Hümayûnu Bölgesindeki Köprülerin 1747 Yılında Yapılan Tamir Maliyeti

Tamirat Yapılacak Yer	Adet	Yekûn (akçe)
Mamak Köprüsü’nün yıkılmış olan gözlerinin tabanı için kebîr mismar mata kebîr mismar	13	59.990
Amediye Kasrı’nın tamire muhtaç olan yerleri için vasat mata	10	12.350
Saray önündeki köprü için taban ve vasat mata		24.300
Sepetçiler Kasrı yakınındaki köprünün kirişlik ve vasat mata ve korkuluk		72.500
Toplam		169.140

⁶⁵ BOA., *AE.SMHD.I.183/14220*, 25 Muharrem 1158 (27 Şubat 1745).

⁶⁶ BOA., *MHŞ.ŞSC.d. 4010*, vr. 44a-44b, 15 Muharrem 1160 (27 Ocak 1747).

⁶⁷ Bu köprülerin kontrolü Meriç Nehri üzerindeki Cısr-i Sani’deki kontrolü ile birlikte yapıldı. BOA., *MHŞ.ŞSC.d. 4010*, vr. 67a, 20 Şevval 1160 (25 Ekim 1747).

25 Ekim 1747 tarihinde köprülerdeki kontrole göre, Saray-ı Hümayunu bölgesindeki dört köprünün onarım maliyeti 169.140 akçe olmuştur. Tamirat öncesindeki keşifte tahmini maliyet 174.000 akçe olarak belirlenmiş olup belirlenen maliyetten yaklaşık 4.000 akçe daha az maliyetle köprülerin onarımı yapılmıştır.

3. Diğer Köprülerde Yapılan Onarımlar

1753 yılında yaşanan taşkınların zarar verdiği yerlerden birisi de Yıldırım Köprüsü oldu⁶⁸. Köprü, 1752 yılındaki depremde zarar gördü gibi arakasından da 1753 yılındaki taşkından dolayı büyük bir kısmı harap olmuştur. III. Mustafa Dönemi’nde tamiratı gerçekleşen bu köprünün kontrolü 12 Nisan 1758 tarihinde yapılmıştır.⁶⁹ Bu kontrole ait bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir:

Tablo 8: Yıldırım Köprüsü’nün Onarım Maliyeti

Tamirat Yapılacak Yer	Ölçü (zira‘)	Adet	Birim Fiyatı (akçe)	Yekûn (akçe)
Köprünün yıldırım tarafında yerinden oynayan kerestenin sıkılması ve yıkılmış olan taş duvarın onarımı			120	44.880
Köprünün kemerlerinde yapılacak onarım	168	8	420	70.560
Bu mahalde taş korkulukların onarımı	186		300	56.800
Tamamen yıkılmış olan kemer onarımı ve kurşun	282		420	118.440
Kemer duvarların üzerine kafa tahtası, üzerine kurşun ve korkuluk				40.740
Bu mahalde bir adet küçük ve iki adet büyük yerlerinden oynayan taşların tamiri				6.120
Bu mahalde üzeri taş ile korkuluk tamiri ve kurşunların yenilenmesi	82		300	24.600
Cami-i şerif karşısında tamamen yıkılmış olup taş ile yenilenecek döşeme	21		120	2.520
Korkuluk taşları mevcut olmakla yerlerine konulması				11.100
Bu mahalde korkuluk duvarı	182		300	54.600
Köprünün cânib tarafına yeni duvar yapılması	426		420	178.920
Tamir olunan köprünün taş ile yenilenecek olan setleri	272		420	114.240
Köprünün tamamen yıkılmış olup tamir edilecek olan korkuluğu	273		300	78.900

142

⁶⁸ Tunca Nehri üzerindeki Gazi Miha Köprüsü’nün Yıldırım Beyazid Camii tarafındaki ikinci kısmına camiden dolayı Yıldırım Köprüsü ismiyle anıldı. Ahmed Bâdi Efendi, *a.g.e.*, s. 330.

⁶⁹ BOA., *MŞH.ŞSC.d. 4032*, vr. 40a-40b, 3 Şaban 1171 (12 Nisan 1758).

Köprünün cami tarafına kârgir yüzölçü duvar	312		120	37.440
Köprünün taş ile yapılacak kaldırım	3217		30	96.510
Toplam				936.370

Tunca Nehri üzerinde yer alan Yıldırım Köprüsü’nde gerçekleşen onarımın maliyeti, 936.370 akçe olarak belirlenmiştir. Köprüde yapılan işler içerisinde en yüksek maliyet oluşturan kalem, 178.920 akçe ile köprünün güney tarafına onarılabacak olan duvar ücreti olmuştur. İkinci sırada ise 118.440 akçe ile yıkılmış olan kemer onarımı gelmektedir. Üçüncü sırada ise 114.240 akçe ile köprünün yenilenecek olan taş setlerinin maliyeti olmuştur.

Taşkınların hasar oluşturduğu köprülerden biri de Şehâbeddin Paşa (Saraçhâne) Köprüsü’yü. On kemerli olan bu köprü, aşırı yağmurların oluşturduğu sellerden zarar görmüştür. Köprünün orta kemeri 1702 senesinde II. Mustafa’nın Edirne’de bulunduğu bir dönemde Cuma namazı için yapılan bir geçit töreninde yıkılmıştır.⁷⁰ Aynı sene II. Mustafa’nın emri çerçevesinde köprüde onarım gerçekleştirilmiştir. Bu onarımın maliyeti 2.564.760 akçe olmuştur.⁷¹

Taşkınların zarar verdiği ve onarımların yapılmak zorunda kalındığı bir diğer köprü, Arda Nehri üzerindeki ahşaptan olan Cısr-i Sâlis’dir. Bu köprü Eski Maraş denilen Karaağaç’ın devamında yer almaktaydı.⁷² 1699 yılında da Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de aşırı yağışlar ve buzlanmadan dolayı hasar oluşmuştur. Burada hasar gören yerler 3.251,25 metredir. Bu tamirat Meriç Nehri Üzerindeki Cısr-i Sâlis ile birlikte yapıldı ve iki köprünün maliyeti 5.037.803 akçe hesaplanmıştır.⁷³ Tamirat sırasında gerekli olan kereste çevredeki kazalardan tedarik edilmiştir. 1701 yılında da bu köprüde yapılacak bir onarımlar için kereste tedarikiyle ilgili yazışmalardan bu köprüdeki tamiratın daha bitmediğini göstermektedir.⁷⁴

1726 yılında da aşırı yağmurlardan dolayı Arda Nehri’nin taşması sonrası Cısr-i Sâlis harap olmuştur. Bu köprünün tamiri Meriç Nehri üzerindeki Cısr-i Sâni ile birlikte yapılmıştır. İki köprünün tamiri için yapılan keşifte gerekli olan kereste, mismar ve diğer malzemeler için 5.062.905 akçe bir maliyet belirlenmiştir.⁷⁵

⁷⁰ Abdurrahman Hibri, *a.g.e.*, s. 79.

⁷¹ BOA., *TS.MA.d.* 707-3, 29 Zilhicce 1113 (27 Mayıs 1702).

⁷² Rifat Osman, *a.g.e.*, s. 191.

⁷³ BOA., *C.NF.*, 56-2785, 13 Muharrem 1111 (11 Temmuz 1699).

⁷⁴ BOA., *AE.SMT.II* 137-15163, 24 Zilkade 1112 (2 Mayıs 1701).

⁷⁵ BOA., *AE.SAMD.III* 115-11313, 28 Şaban 1138 (1 Mayıs 1626).

1753 yılında Edirne’de aşırı yağın yağmurların neticesinde Tunca, Arda ve Meriç nehirlerinde taşkınlar olmuştur. Oluşın bu taşkınlar çevreye zarar verdiği gibi Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de zarar görmüştür. Bu köprüde zarar gören yerlerin tespiti, Meriç Nehri üzerindeki Cısr-i Sâni’de yapılan keşif sırasında 5 Ağustos 1753 tarihinde yapılmıştır.⁷⁶ Bu keşif sırasında köprüdeki onarımın maliyeti 162.000 akçe olarak belirlenmiştir.

Köprüde bir diğer onarım da 1762 senesinde geçirmiştir. Bunun sebebi, bir yıl önceki taşkındı. Bu taşkın sırasında Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis’de hasarlar olduğundan 1762 senesindeki şiddetli yağın yağmurlarda bu köprü tamamen yıkıldı. Nehrin karşı tarafında bağ ve bahçeleri olan şehir sakinleri gidip gelmekte zorlandıklarından dolayı köprünün bir an önce tamir edilmesi için arzuhal vermişlerdir. Bunun üzerine köprüde keşif yapılmıştır. Bu keşfe göre, köprüdeki onarımın maliyeti 600.000 akçe olmuştur. Keşiften sonra 300.000 akçe ödeme yapılarak onarım başlamıştır.⁷⁷

1766 yılında da aşırı yağın yağmurlar nedeniyle Arda Nehri’nde yaşanan taşkınlar Cısr-i Sâlis’de hasarlar oluşturmuştur. Oluşın hasarların tamiri için gerekli keşif ile Meriç üzerinde bulunan Cısr-i Sani’nin keşfi birlikte yapılmıştır. Köprüdeki tamirat 1768 yılında tamamlanmıştır.⁷⁸

1799 yılında da Cısr-i Sâlis yoğun yağmurdan dolayı harap olmuştur. Bu köprüde tamirat keşfi 19 Şubat 1799 tarihinde Meriç Nehri üzerindeki köprüyle beraber yapılmıştır. Onarımı için 197.700 akçe maliyet belirlenmiştir. Belirlenen maliyet üzerinden ve köprünün tamiri kararı alınmıştır.⁷⁹ Tamiratta kullanılacak kereste Kırkkilise ve Ahyolu taraflarından getirilmiştir.⁸⁰ İnşaata Hacı Mahmud Ağa nezaret etmiştir.

Sonuç

Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinin çevrelediği bir konumda kurulan Edirne, günümüzde olduğu gibi nehir kaynaklı taşkınlardan her dönem fazlasıyla etkilenmiştir. Nehirlerde meydana gelen taşkınlarda insan faktörünün de etkisi büyüktür. Söz konusu etki, büyük ölçüde nehir yataklarına yakın mesken sahiplerinin yaptıkları bahçelerden kaynaklanmıştır. Bu türlü uygulamalar, suyun akışını engellemiş, insanın doğaya müdahalesiyle tabiatın işleyişi bozulmuştur. Önceki yüzyıllarda resmi yazışmalarda bu

⁷⁶ BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 17a, 5 Şevval 1166 (5 Ağustos 1753).

⁷⁷ BOA., *C.NF. 48/2371-6*, 17 Rebiülevvel 1176 (6 Ekim 1162).

⁷⁸ BOA., *C.BLD. 11-517/1*, 27 Zilkade 1181 (15 Nisan 1768).

⁷⁹ BOA., *C.NF. 7-350*, 14 Ramazan 1213 (19 Şubat 1799).

⁸⁰ BOA., *C.NF. 8-391*, 10 Safer 1215 (3 Temmuz 1800).

konuda pek çok tedbir alındığı görülürken XVIII. yüzyılda bu konuyla ilgili alınan tedbir örneklerine rastlanmamıştır.

Nehirlerin iki yakasını birleştiren köprüler içerisinde taşkınlardan en fazla etkilenen ahşap köprüler olmuştur. XVIII. yüzyılda iklim değişiklikleriyle birlikte donan nehirler üzerindeki ahşap köprülerin malzemeleri zarar gördüğünden mukavemetleri azalmış, bu köprüler yaşanan taşkınlarda hasar görmüş ve çoğu zaman da yıkılmıştır.

XVIII. yüzyılda taşkınlardan en fazla hasar gören köprü, Cısr-i Sâni olmuştur. Bunun dışında Saray-ı Hümayun bölgesindeki ahşap köprüler ile Arda Nehri üzerindeki Cısr-i Sâlis de zarar gören köprüler arasındadır. Nehirler üzerindeki köprülerde oluşan hasarlar, civardaki yer alan bağ, bahçe ve tarla sahipleri ile çevre kasaba ve köy sakinlerinin bir müddet Edirne’ye ulaşmalarını engellemiş ve bundan dolayı da zarar gören köprülerin onarımları elzem olmuştur.

Ahşap köprülerin onarımlarında ahşap malzemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu malzemeler Edirne’den sağlanamaması üzerine daha çok Kırkkilise ve çevresinden karşılanmıştır. Bu durum, belirtilen yörelerin güçlü orman potansiyeline sahip olduklarını akla getirmektedir. Bununla beraber zaman zaman kereste ücretinin ödenmesinde ve bu kerestelerin Edirne’ye taşınmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Anlaşılan, bilhassa Rusya ile yapılan savaşların hazinede meydana getirdiği daralma ve diğer etkenler, inşaat faturalarının ödenmesinde güçlük yaratmıştır.

XVIII. yüzyılda en uzun köprülerden olan Meriç Nehri üzerindeki Cısr-i Sâni’nin sık sık onarılmak zorunda kalması büyük maddi yük oluşturmuştur. Köprülerde yapılan onarım sıklığı merkezin dikkatini çektiğinden maliyetleri azaltmak için bazen tamirat için gerçekleşen keşifler yenilenmiş, tamirat sırasında kullanılan ahşap malzeme kalitesi ve yapılan işlerin düzgün olması konusunda da uyarılar yapıldığı görülmüştür.

Bu yüzyılda Cısr-i Sâni’nin sık sık taşkınlardan zarar görmesi ve gerçekleşen tamiratların yüksek maliyetler oluşturması kârgir malzemeden yeni bir köprünün yapılmasını gündeme getirmiştir. 1847 yılında da kârgirden yeni bir köprü inşa edilmiştir. Ahşaptan kârgire bu dönüşüm, Tanzimat’ın şehircilik ve imar felsefesinin somut bir yansımasıdır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA., AE.SMHD.I.202/15959, 7 Cemaziye’l-ahir 1153 (30 Ağustos 1740).

BOA., AE.SMHD.I.183/14220, 25 Muharrem 1158 (27 Şubat 1745).

BOA., AE.SMHD.I.187/14492, 24 Muharrem 1158 (26 Şubat 1745).

- BOA., *AE.SMST.III* 92/6965, 8 Zilhicce 1175 (30 Haziran 1762).
BOA., *AE.SMD.III* 147-14437, 1 Şaban 1121 (6 Ekim 1709).
BOA., *AE.SOSM.III.16/1805*, 5 Rebiü’l-evvel 1170 (28 Kasım 1756).
BOA., *AE.SOSM.III. 26-1805*, 5 Rebiü’l-evvel 1170 (28 Kasım 1756).
BOA., *C.NF. 49/2441*, 13 Safer 1175 (13 Eylül 1761).
BOA., *C.NF. 10-500*, 2 Şevval 1210 (10 Nisan 1796).
BOA., *C.NF. 1-10*, 4 Şevval 1210 (12 Nisan 1796).
BOA., *C.NF. 11-530*, 29 Cemaziye’lahir 1158 (29 Temmuz 1745).
BOA., *C.NF. 2-78*, 10 Safer 1215 (3 Temmuz 1800).
BOA., *C.NF. 2-99*, 5 Rebiü’evvel 1140 (9 Ekim 1728).
BOA., *C.NF. 41-2004*, 29 Zilhicce 1195 (16 Aralık 1781).
BOA., *C.NF. 42-2061*, 12 Recep 1134 (28 Nisan 1722).
BOA., *C.NF. 48/2371-6*, 17 Rebiü’l-evvel 1176 (6 Ekim 1762).
BOA., *C.NF. 52-2562*, 15 Zilkade 1179 (25 Nisan 1766).
BOA., *C.NF. 54-2654*, 2 Ramazan 1180 (1 Şubat 1767).
BOA., *C.NF. 54-2659*, 21 Ramazan 1194 (20 Eylül 1780).
BOA., *C.NF. 7-350*, 14 Ramazan 1213 (19 Şubat 1799).
BOA., *C.NF. 81-38*, 5 Şaban 1215 (22 Aralık 1800).
BOA., *C.NF. 8-391*, 10 Safer 1215 (3 Temmuz 1800).
BOA., *C.NF.*, 56-2785, 13 Muharrem 1111 (11 Temmuz 1699).
BOA., *AE.SAMD.III 115-11313*, 28 Şaban 1138 (1 Mayıs 1626).
BOA., *AE.SMST.II 137-15163*, 24 Zilkade 1112 (2 Mayıs 1701).
BOA., *AE.SMST.II 68-7209*, 17 Zilkade 1107 (18 Haziran 1696).
BOA., *C.BLD. 11-517/1*, 27 Zilkade 1181 (15 Nisan 1768).
BOA., *C.BLD. 59-2950*, 9 Cemaziye’l-evvel 1211 (10 Kasım 1796).
BOA., *C.DH. 325-16243*, 7 Safer 1180 (15 Temmuz 1766).
BOA., *İE.NF. 1-57*, 27 Cemaziye’l-evvel 1105 (24 Ocak 1694).
BOA., *İE.NF. 1-82*, 14 Muharrem 1111 (12 Temmuz 1699).
BOA., *İE.NF. 1-93*, 24 Zilkade 1118 (27 Şubat 1707).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4010*, vr. 44a-44b, 15 Muharrem 1160 (27 Ocak 1747).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4008*, vr. 19b, 11 Şevval 1120 (24 Aralık 1708).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4008*, vr. 21b, 30 Rebiü’l-evvel 1121 (9 Haziran 1709).
BOA., *MŞH.ŞSC.d. 4010*, vr. 67a, 20 Şevval 1160 (25 Ekim 1747).
BOA., *MŞH.ŞSC.d. 4026*, vr. 51b-52a, 3 Zilhicce 1169 (29 Ağustos 1756).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 14a, 5 Receb 1166 (8 Mayıs 1753).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 15b-16b, 17 Ramazan 1166 (18 Temmuz 1753).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 17a, 5 Şevval 1166 (5 Ağustos 1753).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 18a, 14 Zilkade 1166 (12 Eylül 1753).

BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 42a, 23 Receb 1167 (16 Mayıs 1754).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 44a-44b. tarihsiz.
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 62b-63a, 13 Şevval 1167 (3 Ağustos 1754).
BOA., *MŞH.ŞSC. d. 4023*, vr. 74b, 15 Zilkade 1168 (23 Ağustos 1755).
BOA., *MŞH.ŞSC.d. 4032*, vr. 40a-40b, 3 Şaban 1171 (12 Nisan 1758).
BOA., *TS.MA.d. 707-3*, 29 Zilhicce 1113 (27 Mayıs 1702).
BOA., *7 Numaralı Mühimme Defteri II*, Hüküm No: 1298, Ankara 1999.

Diğer Kaynaklar

Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-Müsâmirîn*, Yay. Haz. Sevim İlgürel, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2019.

Ahmed Bâdi Efendi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. I/II, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2014.

CANIM, Rıdvan, *Edirne Kitabı*, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Cengiz, Hasan Ali, XVI. Yüzyılda Edirne’de Yaşanan Taşkınlar Üzerine Bir Araştırma, *Turkish Studies-Language*, 16(1),2021, 89-102.
<https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49333>.

ERKAL, Mehmet, “Arşın”, *DİA.*, C. III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 411-413.

EYİCE, Semavi, “Edirne-Mimari”, *DİA.*, C. X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 431-442.

EYİCE, Semavi, “Gazi Mihal Köprüsü”, *DİA.*, C. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 461-462.

GÖNENÇGİL, Barbaros-VURAL, Güneyi, “Çevre Tarihi Açısından Küçük Buzul Çağı ve Sosyal Etkileri” *TUCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu*, (2016), ss. 10-25.

GÜMÜŞSOY, Emine, “19. Yüzyıl Belgelerinde Meriç”, *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller II*, Kayseri 2015.

KAPŞAHİN, Muhittin, “Osmanlı Belgelerine göre Meriç Nehri Taşkınları”, *Osmanlı Devleti’nde Nehirler ve Göller II*, Kayseri 2015.

Rıfat Osman, *Milli Mecmu’adaki Edirne Abideleri Yazıları*, Haz. Recep Duymaz-Yüksel Topaloğlu, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne, 2015.

SAMIKIRAN, Oğuzhan, *138 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, FÜ., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2006.

ŞENGÜR, Sebiha, *153 Numaralı Edirne Şer’iye Sicili*, FÜ., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2007.

Ekler

Ek 1: XVIII. Yüzyılda Nehriler Üzerindeki Köprüler

